

מדוע מערבים שמן ביין?

ומדוע אותו אדם מערב שמן ביין? יתר על כן, מדוע המשנה דנה במעשה משונה זה. והיא אף מקצרת ורק רומזת עליו כאילו הוא דבר ידוע. יש להביא ראיות, שמעשה זה היה רגיל, ונהגו בו בחיי יום-יום.

במשנה בטבול יום פרק ב'ה' ובשבת דף ה' ע"ב דנים ב"שמן שצף על גבי יין" הן לענין טומאה והן לענין שבת. אל לחשוב שאלה הם דיונים להלכה שאין להם ולחיי המציאות כלום. אך זוהי טעות, בגלל חוסר ידיעותינו על תנאי החיים ועל הריאליה של קדמונינו.

בחולין צ"ד ע"א מונים את כל האסור משום גניבת דעת הבריות. מובאת שם גם תוספתא ב"ב פ' ד' ודרך ארץ רבא פ' ח': "לא ישגר אדם לחברו חבית של יין ושמן צף על פיה", רש"י: "כסבור שהכל שמן ומזמן עליו אורחים ובטוח שיש לו שמן הרבה לצרכם", ועיין שם על מעשה שהיה. מכאן שנהגו לצקת מעט שמן על היין, שאם לא כן עלינו לפרש שהנותן התכוון כאן מראש להטעות את חברו. אך המעיין יראה שבשום אופן אי אפשר לפרש כך את הגמרא שם.

על הטעם למנהג זה איני יכול אלא לשער השערה. כנראה לא רצו לפקק את הכד, ומנעו בשפיכת כמות קטנה של שמן על היין חדירת אוויר שיכול לגרום לחימוץ היין. מצאתי בספר מסעות שכך נוהגים היום בשוקי היינות שבאיטליה.

ולאחר שהוכחנו [שגם] בתקופת המשנה היה מנהג זה קיים. מובן שהמשנה כותבת "הפרשתי לתוכו רביעית קדש" ומניחה שהכל יבינו שמדובר בשמן המועט שיצקו על היין. לאחר שכתבתי זאת מצאתי, שבספרות שו"ת של האחרונים מכירים היטב מנהג זה, וגם שאלו עליו שאלה של הלכה; [עיין שו"ת הלכות קטנות של רבי יעקב ב"ר שמואל חגיז חלק א' סימן י'. שו"ת שבות יעקב חלק א' סימן ב'].

[עיונים בדברי חז"ל ובלשונם, הרב חנוך ארנטרווי, עמ' קח-קיא]

"ואם אמר לו (בעל החבית לכהן שלא בשעת הגתות): הפרשתי לתוכה (לתוך חבית יין תרומה) רביעית קדש. נאמן" על כל החבית ואף על התרומה שבה, שהיא טהורה. כי מתוך שנאמן על הקודש, נאמן אף על התרומה ...

מפרש רש"י: "הפרשתי לתוכו רביעית. רביעית לוג שמן". דברים אלה שרש"י מדגישים במיוחד תמוהים מאוד. המשנה מזכירה במפורש "חבית של יין" ומה לרביעית לוג שמן בתוכה? ומאידך, רש"י בודאי ידע שהמשנה עוסקת בחבית יין, שאם לא כן, לא היה מדגיש ואומר "שמן". להלן אנסה להשיב על שאלה זאת....

[--בנוסף--] יש קושי הלכתי גדול. עם הארץ יש לו חבית של יין תרומה. אח"כ הוא מערב בתרומה זאת קודש. ומביאם לכהן חבר. מה ערך יש לכהן מתערובת זאת והלא כל יודע הלכה יודע שכהן אסור בה? ...

אך יש במשנתנו קושי נוסף, ואין הוא קטן מקודמו. הכל יודעים שסתם "רביעית" היא רביעית הלוג, ואין יוצא מכלל זה בכל הש"ס. מעוט נסך יין שמביא אדם הוא רביעית ההין יין, וברביעית ההין יש י"ב פעמים רביעית הלוג. וכי אפשר להניח שהמשנה עוסקת באדם המתנדב מדה קטנה כ"כ שאי-אפשר להעלותה כלל על גבי המזבח? בעל "טורי אבן" הכיר בקושי זה, ולכן נדחק לומר, שכאן, וכאן בלבד, יש לפרש "רביעית" בהוראת רביעית ההין. פירוש זה אינו נראה שהרי עדיין יש לשאול מה ראתה המשנה לשנות דוקא כאן ולומר "רביעית" תחת "שלושה לוגים" שהיא אומרת כרגיל?

על כל זה משיב רש"י בשתי תיבות, לפי דבריו התרומה היא יין, וכך אומרת המשנה במפורש. אך הקודש הוא שמן, וכיון שאין השמן מתערב ביין, יש בידי עם הארץ לתת שני הדברים לכהן חבר בכלי אחד, והכהן רשאי ליהנות מכל אחד בפני עצמו. בזה מתורצת הקושיה הראשונה. ומעוט שמן למנחה הוא רביעית לוג למצורע (עיין נזיר ל"ח, א'). ופירוש המשנה כמשמעה.

ואפילו אפיקרסותו בתוכו

בחגיגה כ"ו ע"א הפריד בטעות מעתיק אחד פירוש רש"י בין הדבקים. יש שם כאילו ד"ה "ואפילו אפיקרסותו בתוכו" שרש"י מפרשו באומרו "אפילו מלאין משקין" ולפ"ז נדמה שרש"י מפרש שאפיקרסות היא משקין. בעל טורי אבן (על אתר) מוכיח שאין זה יכול להיות הפירוש הנכון. ואכן אפיקרסות היא בכל מקום מטפחת-ראש או כדומה, וכן הוא כאן. מה שהמדפיסים הביאו כדבור המתחיל הוא סיום דברי רש"י בדבור הקודם ויש לקרוא כך "ואפילו מלאין משקין טמאין ואפילו אפיקרסותו בתוכו".

בגמרא שם מובאת ברייתא שאומרת שעמי הארץ נאמנים על כלי חרס הדקין לקודש. רש"י ורבותיו חולקים ביניהם על פירוש "כלי חרס הדקין". רש"י סובר שמדובר בכלים קטנים "שאי אפשר בלא הם". רבותיו סברו שאלה כלי חרס ש"פיהם צר שאין אצבעו נכנס לתוכו". (שהם בדרך כלל טהורים עיין שבת פ"ד ע"ב למעלה וברש"י שם). רש"י מקשה על פירוש רבותיו מהמשך הגמרא ששם נאמר שאפילו כלים מלאים משקה ואפילו כלי שבהם הניח עם הארץ את האפיקרסות שלו הם טהורים, ולכן לא ייתכן שהברייתא מדברת על כלים שפיהם צר. זהו הפירוש הפשוט של דברי רש"י. דברי רש"י שבאים אח"כ "אפילו מלאין משקין שלו וכו'" הם דיבור אחר. ופלא גדול על הגאון ה"טורי אבן" שנעלם ממנו לפי שעה פירוש פשוט זה ברש"י.